

Azərbaycan İslam dünyasının bir parçası kimi

Aynur Səfərli,
polis leytenantı

Ərəbcədən tərcümədə “itaət etmə” mənasına gələn, tərəfdarları müsəlman adlandırılan İslam dünyada 1,5 milyard nəfərə yaxın ardıcıl olan, gəliş yayılmış monoteist dinlərdəndir. fil əsrin əvvəlində Ərəbistan yarımadasının mərkəzində - Məkkə və Mədinə şəhərlərində təşəkkül tapmış və tezliklə dünyanın böyük hissəsinə yayılmış İslamın banisi müsəlmanların Allahın elçisi və ən böyük Peyğəmbər kimi tanıdıqları Məkkə əhli Həzrət Məhəmməddir. İslamın əsas ehkamı - tək həqiqi ilahını - Allahu tanımaqdır. İslamın əsasları öz təcəssümünü Quranda tapmışdır.

Quranın əqidə, ibadətlər, əxlaq və şəriət məsələləri ilə bağlı hökmləri müsəlmanların din və dünya işlərini tənzim edir. Quran və Sünnə İslamın əsas mənbələri sayılır. Müsəlman cəmiyyətinin qayda-qanunları, əxlaq normaları, mənəvi dəyərləri bu iki mənbə üzərində qurulur. Birinci və ən əsas mənbə Qurandır. İslam sivilizasiyası, mədəniyyəti, elmləri, əxlaqı, fikri, hüququ, incəsənəti Quran əsasında təşəkkül tapmış, Quranın gətirdiyi mənəvi dəyərlərdən qidalanmışdır. Sünnə - Peyğəmbərin həyat yolu, nümunəsi Qurandan sonra İslamın ikinci əsası sayılır.

Sünnə IX əsrdə

kodeks halına salınmışdır. Sünnənin əsas kimi götürülməsini zəruri edən amillərdən biri ondan ibarətdir ki, Quran bir çox məsələləri yalnız ümumi şəkildə qoyur, onların təfərrüatına varmır. Belə hesab olunur ki, Sünnə Quranı izah, təfsir edir. İslam insanlar üçün geniş bir vicdan azadlığı tanımışdır. İnsan istədiyi kimi düşünməkdə, istədiyi kimi inanmaqda, istədiyi din və məzhəbi seçməkdə sərbəstdir. İslam hər bir şəxsin şərəf və heysiyyətini qoruyur. Müsəlmanlar qardaşdirlər. İnsan insana qardaşdır. İnsanlar bərabərdirlər. İslamı ümumbəşəri din edən xüsusiyyətlərdən biri də onun peyğəmbərinin bütün ələmlərə, bütün bəşəriyyətə mərhəmət olaraq göndərilməsidir. Qurani-Kərimdə Məhəmməd peyğəmbərin bəşəriyyətə müjdə verən, xəbərdar edən və ələmlərə mərhəmət olaraq göndərildiyi və peyğəmbərlərin sonuncusu olduğu bildirilir. İslamın universal bir din olmasının başqa bir tərəfi də onun bütün zamana və məkana müraciət etməsidir. İslam bütün bəşəriyyəti sevməyi, onun dilini anlamağı, dərdinə çarə qılmağı, dünyadakı bütün müsəlmanları düşünüb onların sevincinə-kədərinə şərik olmağı müsəlmanlığın ideali hesab edir. İslam demokratiya, hüquq, ədalət, bərabərlik və azadlıq ideyalarını tərənnüm etmiş, din, vicdan, inanc və əqidə məsələlərində müsəlmanlarla qeyri-müsəlmanlar arasında bərabərliyin təminatçısı olmuşdur. Azərbaycan islam dininə, İslam mədəniyyətinə mənsub bir ölkədir.

İslam Azərbaycanda

VII əsrin ikinci yarısından etibarən dərin kök salmış, insanların davranışına, düşüncəsinə, mənəviyyət və mədəniyyətinə müəyyənəddici təsir göstərmişdir. VII əsrin əvvəllərində Ərəbistan yarımadasında meydana çıxan İslam tezliklə dünyanın böyük bir hissəsində yayıldı.

Azərbaycan əhalisinin təxminən 96 faizini müsəlmanlar, 4 faizini xristianlar, yəhudilər, bəhailər, krişnalər və digər dinlərin mənsubları təşkil edirlər. Ölkə müsəlmanlarının təxminən 60-65 faizi şiə, 35-40 faizi sünni məzhəb müsəlmanlardan ibarətdir. Xristianlığın, demək olar ki, bütün cərəyanları ölkəmizdə təmsil olunmuşdur. Belə ki, Azərbaycanda pravoslav, katolik, lüteran və protestant təriqətlərin, eləcə də tarixi Alban kilsəsinin mənsubları olan xristianlar yaşayır. Azərbaycan Respublikasında din dövlətdən ayrılır. Bütün dini etiqadlar qanun qarşısında bərabərdir. Hazırda ölkədə 749 dini qurum qeydiyyatdan keçmişdir.

Konfessional baxımdan onların 721-i İslam, 28-i isə qeyri-İslam (xristian -17; yəhudi - 8; krişna -1; bəhai - 2) təmayüllüdür. Azərbaycanda həmçinin 13 kilsə, 7 sinaqoq fəaliyyət göstərir.2017-ci ildə dini təhsil müəssisələrinin (kollec) dövlət qeydiyyatına alınması prosesi başlayandan 10 dini təhsil müəssisəsi dövlət qeydiyyatına alınıb. Ölkə ərazisində 748 pir və ziyarətəgah fəaliyyət göstərir, onlardan 25-i Bakı-Abşeron bölgəsinin payına düşür. Əgər SSRİ dövründə Azərbaycanda cəmi 17 məscid fəaliyyət göstərirdisə, 2017-ci ilin əvvəlinə onların sayı 2166-ya çatmışdır.

***Təkcə Bakı şəhərində
136 məscid mövcuddur***

Hazırda ölkədə 306 məscid dövlət tərəfindən tarixi abidə kimi qorunur. Bibiheybət məscid-ziyarətqah kompleksi, Təzəpir məscidi, İçərişəhər Cümə və Həzrət Məhəmməd məscidləri, Əjdərbəy məscidi, Heydər məscidi, Şamaxı Cümə məscidi, Gəncə “İmamzadə” kompleksi və onlarla digər dini abidə və məscid dövlət tərəfindən əsaslı şəkildə təmir və bərpa edilərək dindarların istifadəsinə verilmişdir. Əshabi-Kəhf ziyarətqahu da daxil olmaqla adı çəkilən dini komplekslər Azərbaycanın İslam dini-mədəni dəyərlər sisteminə əhəmiyyətli töhfə kimi qiymətləndirilə bilər. Müstəqillik dövründə İslam aləmi ilə münasibətlərin qurulması və inkişaf etdirilməsi Azərbaycanın xarici siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birini təşkil etmişdir. Azərbaycanın ilk diplomatik missiyaları məhz müsəlman ölkələrində fəaliyyətə başlamış, dövlətimiz qısa zamanda İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və ISESCO kimi müsəlman dünyasını birləşdirən qurumların fəal üzvünə çevrilmişdir.

Azərbaycan tarixən sivilizasiyalararası dialoqa önəmli töhfələr verən, dözümsüzlüyün bütün formalarını rədd edən humanist mənəvi məkan kimi öz mövqeyini qoruyub saxlaya bilmişdir. İslam və Türk sivilizasiyalarının unikal vəhdət məkanlarından və önəmli mərkəzlərindən biri olmuş Azərbaycan da islam dininin maddi və qeyri-maddi irsinin zənginləşməsinə hər zaman töhfəsini vermiş, islam mədəniyyətinin ümumdünya əhəmiyyətinin yüksəlməsində mühüm rol oynamışdır. Xalqımız həmişə öz tarixi keçmişinə, mənəvi sərvətlərinə hörmətlə yanaşmış, hətta 1918-ci ildə yaranmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövlət simvolu olan bayrağında İslama mənsubluğunu əks etdirmişdir. SSRİ-nin tərkibində olduğu dövrdə basqılara məruz qalmasına baxmayaraq, xalqımız dini ibadətqahların və məscidlərin bir hissəsini qoruyub saxlamış, dini dəyərlərinə sadıq qalmışdır. “İslam Həmrəyliyi İli”nin əsas məqsədləri müsəlman aləmində birliyi möhkəmləndirmək, İslamın sülh və mədəniyyət dini olduğunu bütün dünyaya göstərməkdir. İslam coğrafiyasında yerləşən ölkələr arasında Azərbaycan ilk ölkədir ki, islam həmrəyliyinə siyasi akt səviyyəsinə yüksəlmişdir və bütün ili həmin ideyaların təbliğinə yönəlmiş sistemli tədbirlərin həyata keçirilməsinə həsr edir.

2011-ci ildən

İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı adlanan İslam Konfransı Təşkilatı Cənubi Amerika, Afrika, Avropa və Asiyanın 57 müsəlman ölkəsini birləşdirən beynəlxalq təşkilatdır. İOT BMT-dən sonra dünyada ikinci böyük beynəlxalq təşkilatdır. İslam dini-mənəvi dəyərlərinə sıx bağlı olan Azərbaycan həm də dünyada multikulturalizmin mərkəzlərindən biri kimi tanınır. Azərbaycanda mədəni müxtəlifliyin, etnik və dini tolerantlıq mühitinin təmin olunması böyük uğurdur. Ölkəmizdə heç vaxt dini və milli ayrı-seçkilik olmamış, bütün dinlərin nümayəndələri dinc və qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşamışlar. Bu, Azərbaycan xalqının həyat tərzidir, irəliyə doğru inamla getməyin ən optimal yoludur. Beynəlxalq tədbirlərə ev sahibliyi edən Bakı şəhəri artıq “Humanitar Davos” adını qazanmışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2017-ci ilin Azərbaycanda “İslam Həmrəyliyi İli” elan edilməsi haqqında Sərəncamı bütün müsəlman aləminə və dünyaya xoşməramlı mesajdır. 12-22 may 2017-ci il tarixlərində Bakıda keçirilən IV İslam Həmrəyliyi Oyunları təkə idman yarışını kimi deyil, eyni zamanda, bütün İslam dünyasının birlik, həmrəylik günləri kimi yaddaşlara yazıldı.

Şərqlə-Qərbin qovşağında yerləşən Azərbaycan İslam dünyasının bir parçası olaraq Qafqazda ən böyük müsəlman respublikası sayılır. Digər Qafqaz xalqları kimi Azərbaycan xalqı da tarixən həmişə öz milli-mənəvi və dini dəyərlərinə sadıq olmuş, öz adət-ənənələrinə ehtiramla yanaşmışdır. Son illərdə islam dini, islam sivilizasiyası haqqında yeni-yeni tədqiqat əsərlərinin sayı çoxalmış, bu sahədə keçirilən beynəlxalq konfrans və simpoziumların coğrafiyası genişlənmişdir.

Hər zaman Ulu öndər Qafqazda yaşayan xalqların, o cümlədən Azərbaycan xalqının zəngin coğrafi mövqeyi, tarixi kökləri, qədim mədəniyyəti haqqında çox fəxrlə danışaraq, Qafqazda islamın yayılmasına diqqət yetirmiş və bu mənada ölkəmizin mühüm rol oynadığını qabartmışdır. H. Əliyev Qafqazda yaşayan və islam dininə etiqad edən xalqların həyat və fəaliyyətində, yaşayış tərzində islam dininin mühüm əhəmiyyətini qeyd etmiş və bu xalqların milli-mənəvi dəyərlərinin zənginləşməsində islam dinin böyük rol oynadığını xüsusi vurğulayaraq demişdir: “Biz qafqazlılar özümüzün qafqazlı olmağımızla fəxr edirik. Bu nə deməkdir? Qafqazın təkə məğrur dağları, onun gur çayları, gözəl bulaqları, meşələri, gül-çiçəkləri deyildir. Qafqazlı olmaqla fəxr etmək Qafqaz xalqlarının tarixi kökləri ilə, Qafqaz xalqlarının bəşər mədəniyyətinə verdikləri töhfələrlə bağlıdır. Bu baxımdan Qafqazda islamın yayılması və inkişaf etməsi Qafqaz xalqlarının tarixinin böyük bir hissəsini təşkil edir, eyni zamanda islam sivilizasiyasının Qafqaz xalqlarına bəxş etdiyi dəyərli töhfələrin olmasını əks etdirir.

Qafqaz xalqlarının, demək olar ki, əksəriyyəti islam dininə itaət edir

İslamın Qafqazda yayılması tarixini siz alimlər yaxşı bilirsiniz. Mən, sadəcə, bir nöqtəni vurğulamaq istəyirəm ki, Azərbaycan bu sahədə mühüm yer tutur”.

Fəlsəfə elmləri doktoru Sakit Hüseynov “Azərbaycanda dini tolerantlıq mədəniyyəti: tarix və müasirlik” kitabında qeyd edir ki, Qafqazda islamın yayılması, əsasən, Azərbaycandan başlayır və Azərbaycan tarixinin böyük bir hissəsini təşkil edir. Bu baxımdan Azərbaycan Qafqazda islam dəyərlərinin, islam sivilizasiyasının yayılması və inkişaf etməsində xüsusi rol oynamışdır. İslam dininin qədim Qafqazda yayılmasının Azərbaycandan

başladığını vurğulayan ulu öndər islamın Qafqaza yeni sivilizasiya, yeni mədəniyyət gətirdiyini xüsusi qeyd edərək demişdir:

“Məlumdur ki, Qafqazda islamın yayılması və inkişaf etməsi Azərbaycandan başlayır. İslam Qafqaz xalqlarına səadət, xoşbəxtlik gətiribdir, inkişaf, islami dəyərlər gətiribdir ki, bu da Qafqaz xalqlarının milli-mənəvi dəyərlərinin əsasını təşkil edibdir. Məlumdur ki, Qafqazda yaşayan xalqlar islam dinini qəbul edəndə qədər də böyük mədəniyyətə, tarixə və özlərinə məxsus adət-ənənələrə malik olmuşlar. İslamın dini-mənəvi dəyərləri Qafqaz xalqlarının qədimdən yaranmış və inkişaf etmiş mənəvi dəyərləri ilə birlikdə xalqların yüksək milli-mənəvi dəyərlərini təşkil edibdir”.

Məlumdur ki,

islam dininin dünyanın müxtəlif bölgələrində yayılması ilə bağlı uzun illər belə bir fikir formalaşmışdır ki, guya islam dini “qılınc gücünə”, “zorakı yolla” yayılmışdır. Lakin tarixi mənbələr və dünyada tanınmış şərqşünas alimlər islamın zorakılıqla yayılmadığını zaman-zaman təsdiq etmişlər. Məsələn, məşhur şərqşünas akademik V.V. Bartold yazırdı ki, “islam zorakılıqla yayılmamışdır, bu dinin yayıldığı ərazilərdə nə xristianlar, nə də zərdüştlər təqibə məruz qalmamışlar. İslam dininin Azərbaycanda və bütövlükdə Qafqazda yayılması prosesində zorakılığın olmaması faktı bir çox elmi ədəbiyyatlarda öz geniş ifadəsini tapmışdır.” Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə məşhur ərəb tarixçisi Yaqut Əl Həməviyə istinad edərək göstərmişdir ki, ərəblər Qafqazda yerli əhali ilə bağladıkları müqavilələrdə öhdəlik götürürdülər ki, “əhalidən heç kim öldürülməyəcək, əsir edilməyəcək, atəşgədələrdən heç biri dağıdılmayacaq..., əhaliyə bayramlarda öz rəqslərini ifa etməyə, əvvəllər nə edirdilərsə, onu etməyə mane olmayacaqlar.”

Bütün bu işlərin davamlılığı üçün dini maarifləndirmə istiqamətində də fəaliyyətin gücləndirilməsinə ehtiyac yaranır. Çünki, görürük ki, bu gün dini sahədə ortaya çıxan əksər problemlərin kökündə dini savadsızlığın, islamın olduğu kimi təqdim edilməməsinin dayandığını göstərir. Bu səbəbdən də, Azərbaycan dövləti milli-mənəvi dəyərlərimizin təbliği istiqamətində ölkədə dini maarifləndirmə və milli-mənəvi dəyərlərin təbliği işinə xüsusi diqqət ayırır. Dini maarifləndirmə düzgün aparıldığı zaman dini təhlükəsizlik və ictimai-siyasi sabitlik təmin olunur, tolerantlıq ənənələrinin inkişafına təkan verilir, dini zəmindəki ziddiyyətlərin, dövlətlər və xalqlar arasındakı qarşıdurmaların qarşısı alınır.

Araşdırmalar göstərir ki, son illərdə, xüsusən, islamın tarixi mahiyyəti, dünya mədəniyyət tarixində islamın oynadığı rol, onun bəşər sivilizasiyasına verdiyi töhfələr beynəlxalq miqyasda keçirilən elmi konfransların və simpoziumların müzakirə obyektinə çevrilmişdir.